

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МАРКЕВИЧ КАТЕРИНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 330.161.002(477) + 330.322 : 351.746.1

**РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У
ЗАЛУЧЕННІ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ**

Спеціальність 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному інституті стратегічних досліджень.

Науковий керівник доктор економічних наук, старший науковий співробітник, Заслужений економіст України
Жаліло Ярослав Анатолійович,
Національний інститут стратегічних досліджень
заступник директора-керівник центру

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мартинюк Володимир Петрович
Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри адміністративного та
фінансового менеджменту

кандидат економічних наук, доцент
Харламова Ганна Олексіївна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри економічної кібернетики

Захист відбудеться «12» травня 2021 р. о 15 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.718.01 у Національному інституті стратегічних досліджень за адресою: 01133, м. Київ, вул. Генерала Алмазова, 18/7.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного інституту стратегічних досліджень за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7-а.

Автореферат розісланий «9» квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Шевченко А.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процеси глобалізації та інтеграції світової економіки на початку ХХІ ст. посилили динамічність розвитку міжнародної фінансово-інвестиційної інфраструктури та потоків прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що сформувало нові можливості та виклики для країн-імпортерів іноземного капіталу. Сьогодні не доводиться говорити про недостатню дослідженість тематики, пов'язаної з рухом ПІІ: полеміка щодо оптимальних меж та форм залучення ПІІ і у зарубіжній, і у вітчизняній науковій літературі ведеться досить давно. Проте питання впливу таких капіталів на реалізацію національних економічних інтересів (НЕІ) та забезпечення економічної безпеки держави лише починає набирати актуальності.

ПІІ є необхідною складовою ефективного функціонування економічної системи країни і сприяють збільшенню обсягів виробництва, покращують рівень життя населення, не створюють державних боргових зобов'язань, що є запорукою забезпечення економічної безпеки. Разом з тим, ПІІ можуть негативно впливати на реалізацію НЕІ через посилення монополістичних тенденцій, регіональних диспропорцій та технологічної залежності від країни-експортера ПІІ, погіршення платіжного балансу та якості довілля, збільшення рівня структурного безробіття тощо.

Фундамент теорії ПІІ та практичні питання прямого іноземного інвестування в економіці країни-реципієнта було закладено дослідженнями закордонних та вітчизняних науковців, зокрема роботами В. Адамика, М. Бирки, В. Білошапки, П. Гайдуцького, Дж. Даннінга, Н. Дацій, Я. Жаліла, Н. Крахмальової, Р. Ліпсей, Д. Лук'яненка, Т. Моран, Р. Нарула, Н. Обушної, О. Рогача Р. Фіндлі, Г. Харламової та інших, а також фахівцями низки міжнародних організацій, – МВФ, ОЕСР, ЮНКТАД – які зосередили свою увагу на впливі ПІІ на економіку країни-реципієнта, а також питаннях регулювання потоків таких капіталів.

Значний внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів забезпечення економічної безпеки держави, класифікації загроз і механізмів їх запобігання зроблено в наукових працях Я. Базиліук, О. Барановського, Б. Бузана, З. Варналія, О. Власюка, Е. Гартцке, М. Єрмошенка, Я. Жаліла, О. Іляш, В. Кириленка, О. Ляшенко, В. Мартинюка, Є. Міщук, К. Мердока, А. Мокія, Т. Моран, В. Мунтіяна, О. Собкевич, А. Сухорукова, Г. Пастернака-Таранушенка, С. Пирожкова, Г. Харламової, О. Шарова, Л. Шемаєвої, Н. Юрків та інших.

Водночас, незважаючи на суттєвий науковий доробок у сфері досліджень прямого іноземного інвестування та економічної безпеки держави, питання впливу ПІІ на економічну безпеку держави (через її складові) у спосіб цілісного, системного та ґрунтового аналізу, формування та наукового обґрунтування інструментарію регулювання ПІІ крізь призму реалізації НЕІ залишаються малодослідженими. Це підтверджує практичну доцільність вирішення наукового завдання – теоретичного осмислення впливу ПІІ на НЕІ, розробки науково-методичних та практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки України шляхом вироблення системи спонукальних, заохочувальних та захисних заходів щодо ПІІ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукових тем Національного інституту стратегічних досліджень –

науково-дослідних робіт «Механізми активізації економічного зростання в Україні» (номер державної реєстрації 0114U003192), «Економічний розвиток та економічна безпека держави» (номер державної реєстрації 0115U003109), «Інструменти забезпечення економічної безпеки України в умовах зовнішньої агресії» (номер державної реєстрації 0116U001475), «Стратегія протидії економічним загрозам гібридної війни» (номер державної реєстрації 0117U004180), дослідних проектів Українського центру економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова («“Зелені” інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст», «Україна 2018-2019: обережний оптимізм напередодні виборів», «Україна 2019-2020: широкі можливості, суперечливі результати» та «Рік президентства В. Зеленського: досягнення та прорахунки»).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретико-методичне обґрунтування впливу ПІІ на реалізацію НЕІ та розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування дієвої системи регулювання ПІІ та управління ризиками для інвестора та держави в контексті забезпечення збалансованості економічних інтересів сторін. Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- ✓ розкрити існуючі підходи до визначення сутності, класифікації та теорій ПІІ з позиції реалізації НЕІ;
- ✓ систематизувати переваги та ризики від надходження ПІІ та діяльності іноземних інвесторів для НЕІ;
- ✓ визначити структурно-функціональні зв'язки ПІІ з системоутворюючими складовими економічної безпеки держави;
- ✓ узагальнити зарубіжний досвід регулювання ПІІ з позиції захисту НЕІ;
- ✓ провести структурно-динамічний аналіз припливу ПІІ в Україну та визначити головні особливості практики регулювання діяльності іноземних інвесторів;
- ✓ вдосконалити методичні підходи до визначення ролі ПІІ в системі економічної безпеки України через розрахунок індексу ефективності ПІІ;
- ✓ визначити головні напрямки регулювання ПІІ крізь призму реалізації НЕІ;
- ✓ обґрунтувати механізми залучення ПІІ в Україну з позиції реалізації НЕІ;
- ✓ обґрунтувати систему управління ризиками для інвестора та України в контексті забезпечення економічних інтересів сторін.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування ПІІ та їх взаємозв'язок з національними економічними інтересами країни.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні підходи реалізації НЕІ в умовах надходження ПІІ.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження формують сукупність загально-наукових і спеціальних методів, використання яких обумовлено метою дослідження. Зокрема: діалектичний метод наукового пізнання, у т.ч. наукової абстракції – для розкриття природи та сутності ПІІ, НЕІ та економічної безпеки держави (п. 1.1, 1.2, 1.3); методи аналізу та синтезу – при визначенні місця ПІІ в системі економічної безпеки держави та їх впливу на реалізацію НЕІ (п. 1.2, 1.3); історико-логічний метод – для дослідження еволюції теорій руху ПІІ та діяльності ТНК в країні-реципієнті, а також сучасних трендів та практики регулювання ПІІ (п. 1.1, 2.1.1); метод порівняльного аналізу – для аналізу прямого

іноземного інвестування та механізмів його регулювання в країнах Вишеградської групи та Україні (п. 2.1.2, 2.2); методи синтезу та логічного узагальнення – для визначення основних переваг та ризиків ПІІ для забезпечення економічної безпеки (п. 1.3); експертні методи (SWOT-аналіз та метод експертних оцінок) – для оцінки інвестиційної привабливості України, визначення видів ризиків інвестиційного процесу суб'єктів (іноземного інвестора та держави), ймовірності їх прояву та ступеня небезпеки (п. 1.1, 3.3); методи дедукції та індукції, а також структурно-функціональний метод – для визначення та обґрунтування напрямків регулювання ПІІ в системі економічної безпеки (п. 3.1, 3.2, 3.3); методи економічного моделювання та статистики – для дослідження місця ПІІ в системі економічної безпеки (п. 2.3.), а також графічний та графоаналітичний методи – для наочного зображення системних уявлень щодо прямого іноземного інвестування в економіці країни-реципієнта (п. 1.3, 2.1.1, 2.1.2, 2.2, 2.3).

Дослідження ґрунтується на вивченні фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів в галузі прямого іноземного інвестування, національних економічних інтересів, економічної безпеки держави; законодавчих та нормативно-правових актів України та інших держав; офіційних звітів, аналітичних видань та статистичних баз даних Світового банку, МВФ, ОЕСР, ЮНКТАД, Євростату, інформаційно-аналітичних матеріалів українських та зарубіжних аналітичних центрів, а також на власних аналітичних розрахунках автора.

Наукова новизна одержаних в дисертаційному дослідженні результатів полягає в наступному:

вперше:

- формалізовано методичний підхід до визначення впливів ПІІ на економічну безпеку держави, що полягає у висвітленні дуальності ПІІ в системі економічної безпеки як потенційних джерел ризиків та важелів забезпечення економічної безпеки держави через контурний аналіз їх результативності (позитивної та негативної) на реалізацію НЕІ, що сприяло обґрунтуванню засад регулювання ПІІ, які спираються на критерії реалізації НЕІ.

удосконалено:

- науково-методичні підходи до оцінювання ПІІ в системі показників економічної безпеки держави у спосіб доповнення існуючих індикаторів економічної безпеки показниками, пов'язаними з ПІІ (частка ПІІ у валовому нагромадженні основного капіталу, відношення чистого приросту високотехнологічних ПІІ до обсягу високотехнологічного експорту, питома вага трьох основних країн-партнерів в загальному обсязі ПІІ, частка ПІІ у секторі ВДЕ, відношення ПІІ до загального зовнішнього товарообігу), визначення оптимальних, порогових та граничних значень індикаторів, вагових коефіцієнтів, що дало змогу удосконалити моніторинг та оцінку регулювання ПІІ в системі економічної безпеки України;
- концептуальні засади політики державного регулювання ПІІ як чинника реалізації НЕІ та зміцнення економічної безпеки держави, що вирізняються їх представленням системою механізмів сприяння та заохочення ПІІ, а також управління ризиками для інвестора та України в контексті забезпечення економічних інтересів сторін;

- теоретико-методичні підходи до класифікації ризиків, пов'язаних з функціонуванням ПП, які доповнено застосуванням методу експертних оцінок (на основі розробленої автором методики експертного опитування з проблеми, що є предметом дослідження), що дозволило визначити головні ризики, з якими можуть стикнутися іноземні інвестори (економічного та неекономічного характеру) та держава, та розробити заходи щодо попередження та нівелювання небажаних наслідків для сторін при функціонуванні ПП.

набули подальшого розвитку:

- теоретичне обґрунтування взаємозв'язку економічних категорій «прямі іноземні інвестиції» та «економічна безпека держави», яке, на відміну від наявних підходів, здійснено із використанням категорії «національні економічні інтереси», що дозволило виявити можливості поєднання економічних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності при недопущенні небезпек та розгортання кризових явищ;
- науково-теоретичні засади ідентифікації місця ПП в реалізації НЕІ, які, у доповнення до застосовуваних підходів, увиразнюються систематизацією та обґрунтуванням переваг та ризиків для складових НЕІ (виробничі, технологічні, фінансові, соціальні, екологічні, зовнішньоекономічні), що уможливило узагальнити неоднозначний вплив ПП на економіку приймаючої країни та сприяло формуванню рекомендацій щодо управлінських рішень в системі регулювання ПП в Україні;
- систематизація переваг та загроз функціонування ПП для економічної безпеки країни-реципієнта, яку доповнено деталізацією сукупності різнобічних особливостей відносин суб'єктів інвестиційного процесу та їх характерних мотивацій, що сприяло визначенню пріоритетних напрямків державного регулювання ПП з метою подолання можливих суперечностей між економічними інтересами держави та іноземного інвестора;
- прикладні рекомендації щодо адаптації світового досвіду захисту НЕІ в умовах функціонування ПП до реалій інституційного середовища та сучасного етапу соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку України, які, на відміну від існуючих підходів, враховують механізми та інструменти реалізації НЕІ, що дозволило сформуванню взаємоузгоджену систему спонукальних, заохочувальних та захисних заходів державної політики щодо ПП.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних тверджень, методичних розробок та науково-практичних рекомендацій при розробці управлінських рішень на різних рівнях державного регулювання, реалізації національних економічних інтересів у спосіб формування та імплементації державної політики щодо ПП, виконання науково-дослідних робіт науковими та аналітичними установами, підготовки навчально-методичного забезпечення та викладання дисциплін для студентів ЗВО України. Наукові розробки та рекомендації щодо удосконалення теоретико-методичних та практичних засад реалізації НЕІ в залученні ПП були використані при розробці матеріалів до навчальних дисциплін «Сучасні транснаціональні корпорації»,

«Міжнародна економічна безпека», «Міжнародні економічні відносини» в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка №048/11-102 від 30 квітня 2015 р.), під час підготовки та проведення наукових заходів у рамках діяльності ВГО «Українська асоціація економістів-міжнародників» (довідка №17-1214 від 17 грудня 2014 р.), при виконанні науково-дослідних робіт та розробці тематичних планів Наукового парку Київського національного економічного університету (довідка від 6 вересня 2015 р.), для підготовки аналітичних матеріалів Українського центру економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова (довідка №45/6 від 17 червня 2020 р.), при підготовці аналітичної доповіді до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України та інформаційно-аналітичних матеріалів Національного інституту стратегічних досліджень (довідка №293/98 від 28 січня 2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є одноосібно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розв'язання наукового завдання, яке полягає у теоретичному осмисленні впливу ПІІ на НЕІ, розробці науково-методичних та практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки України шляхом вироблення системи спонукальних, заохочувальних та захисних заходів щодо ПІІ. Наукові результати, які виносяться на захист, отримані автором самостійно. Праці, опубліковані за результатами дослідження, одноосібно належать автору дисертації, або були підготовлені у співавторстві. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті положення, які є результатом особистих досліджень дисертанта. Особистий внесок автора у працях, що опубліковані у співавторстві, зазначений окремо в списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Глобальна економічна динаміка як фактор напруги соціально-політичних процесів: цикли, криза і конфлікти» (м. Афіни, 2014 р.), «Шляхи розбудови економіки України в контексті підвищення її конкурентоспроможності» (м. Київ, 2014 р.), «Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів» (м. Київ, 2014 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2015 р.), «Шевченківська весна 2015: Економіка» (м. Київ, 2015 р.), «Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах» (м. Ужгород, 2015 р.), «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2015 р.), «Стратегія реалізації конкурентної політики України в контексті євроінтеграційних викликів» (м. Київ, 2017 р.), «Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології» (м. Одеса, 2020 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 22 наукові праці загальним обсягом 11,75 д.а.: 10 статей у наукових фахових виданнях (із них 3 – у співавторстві) загальним обсягом 6,83 д.а., одна з яких опублікована у закордонному виданні та 4 – у наукових фахових виданнях України, внесених до реєстру міжнародних наукометричних баз, 9 тез доповідей на науково-практичних конференціях загальним обсягом 1,43 д.а. та 3 праці – в інших виданнях (1,59 д.а.).

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 297 сторінок, основний зміст роботи викладено на 203 сторінках машинописного тексту (8,5 д.а.). Дисертація містить 23 рисунки та 28 таблиць, а також 16 додатків на 28 сторінках. Список використаних джерел на 34 сторінках налічує 323 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь її розробки у працях українських і зарубіжних учених, вказано зв'язок роботи з науковими програмами та темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, визначено методи дослідження, висвітлено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення.

У першому розділі *«Теоретико-методичні засади дослідження прямих іноземних інвестицій в контексті реалізації національних економічних інтересів»* уточнено понятійно-термінологічний апарат дослідження прямого іноземного інвестування, економічної безпеки держави та національних економічних інтересів, систематизовано та структуровано переваги та ризики для країни-реципієнта від надходження ПІІ та діяльності іноземного інвестора, встановлено взаємозв'язки ПІІ з системоутворюючими складовими економічної безпеки держави.

Потреба дослідження ПІІ в системі економічної безпеки впливає з особливостей та характеру практичних завдань, які постають перед державою в період докорінних змін, – глобалізації, повсюдної цифровізації, зростання уваги до сталого розвитку – які підсилюються ризиками пандемії COVID-19. Фундаментальний характер недостатності внутрішніх фінансових ресурсів в переважній більшості країн світу послаблює спроможність держави до реалізації масштабних проектів національного розвитку, підвищення потенціалу виробничого сектору, підтримання належного стану довкілля та забезпечення добробуту населення. ПІІ можуть розглядатися як вагоме додаткове джерело капіталу, потенційно спроможне підсилювати дієвість економічної політики держави. Між тим, узагальнені результати дослідження історико-логічного процесу транскордонних потоків капіталу свідчать про неоднозначну результативність функціонування ПІІ.

Вагомою складовою теоретичних розробок стало дослідження мотиваційних чинників іноземних інвесторів з акцентом на виявлення можливого конфлікту інтересів інвестора та країни-реципієнта ПІІ. Дедалі поширенішим серед дослідників стає занепокоєння, що рішення іноземних компаній можуть бути продовженням політичних рішень країни-базування інвестора, а не лише виразом комерційних інтересів самого інвестора. Так, в сфері міжнародного інвестиційного права виникла необхідність встановлення балансу між правами та обов'язками урядів країни-реципієнта ПІІ та іноземних інвесторів, а головне – їх цілями та мотивами, які є об'єктивно розбіжними.

Результати комплексного дослідження впливу ПІІ на складові НЕІ (виробнича, технологічна, фінансова, соціальна, екологічна, зовнішньоекономічна) засвідчили

необхідність запобігання ризикам, які можуть бути спричинені діяльністю іноземних інвесторів, як-то посилення монополістичних тенденцій на галузевих ринках з подальшим послабленням місця та ролі національних підприємств, можливість витіснення місцевих компаній (виробників та постачальників), втрата робочих місць внаслідок «раціоналізації» виробничого процесу, ризик відпливу «інтелектуального капіталу» до материнської компанії, нераціональне використання природних ресурсів, розміщення на території приймаючої країни екологічно небезпечних, шкідливих та енергоємних виробництв, що може становити загрозу екологічній безпеці тощо, у спосіб вжиття державою заходів, спрямованих на захист економічного суверенітету, за одночасного забезпечення сталого та інноваційного розвитку економіки.

Сучасний етап розвитку теоретичних підходів до прямого іноземного інвестування характеризується виходом за межі врахування звичних економічних ефектів, які ПІІ можуть спричинити в економіці країни-реципієнта. Дедалі більшої актуальності набуває інституційний підхід, в якому значуща роль відведена неекономічним факторам залучення ПІІ (розвиненість інститутів, верховенство права, політична стабільність, право голосу та підзвітність, ефективність уряду), що підсилюють захищеність і інвестора, і країни-реципієнта від настання можливих ризиків.

В системі економічної безпеки держави прямим іноземним інвестиціям належить чимала роль, оскільки вони можуть прискорювати темпи економічного зростання, підвищувати рівень зайнятості, технологічний рівень економіки та бути ресурсом посилення забезпеченості продовольчих, виробничих, фінансових, інвестиційних, інноваційних та інших суспільних потреб чи потреб окремих індивідів. Разом з тим, ПІІ у різний спосіб можуть негативно впливати на суспільно-економічні процеси в країні-реципієнті. З огляду на зазначену дуальність, запропоновано проведення системного аналізу феномену ПІІ, що відображає його багатоаспектність через аналіз впливу на складові економічної безпеки.

Контурний аналіз обрису взаємозв'язків ПІІ з системоутворючими складовими економічної безпеки держави (макроекономічна, виробнича, продовольча, зовнішньоекономічна, технологічна, екологічна, енергетична, інвестиційна, фінансова, соціальна та демографічна) (рис. 1) дозволив дійти висновку, що в системі економічної безпеки ПІІ потенційно спроможні сприяти: (1) інтенсифікації інноваційного розвитку; (2) ресурсо- та енергозаощадженню; (3) введенню прогресивних стандартів якості; (4) реформуванню ринку праці; (5) формуванню дохідної частини державного бюджету; (6) стимулюванню розвитку депресивних регіонів тощо. Разом з тим, виявлений перелік ймовірних загроз економічній безпеці держави у результаті залучення ПІІ – деформація структури національної економіки, закріплення «споживчої» моделі економіки, виробництво менш безпечної (якісної) продукції з низькими витратами, неконтрольоване зростання експорту важливих ресурсів під впливом глобальної цінової кон'юнктури, залежність країни від кон'юнктури ринків країни базування іноземного інвестора, технологічна прив'язка приймаючої країни до країни-експортера ПІІ, негативний екологічний вплив, збільшення розриву в доходах населення та поглиблення нерівності (через «розрив» в оплаті праці). Співвідношення ймовірності реалізації позитивного потенціалу та

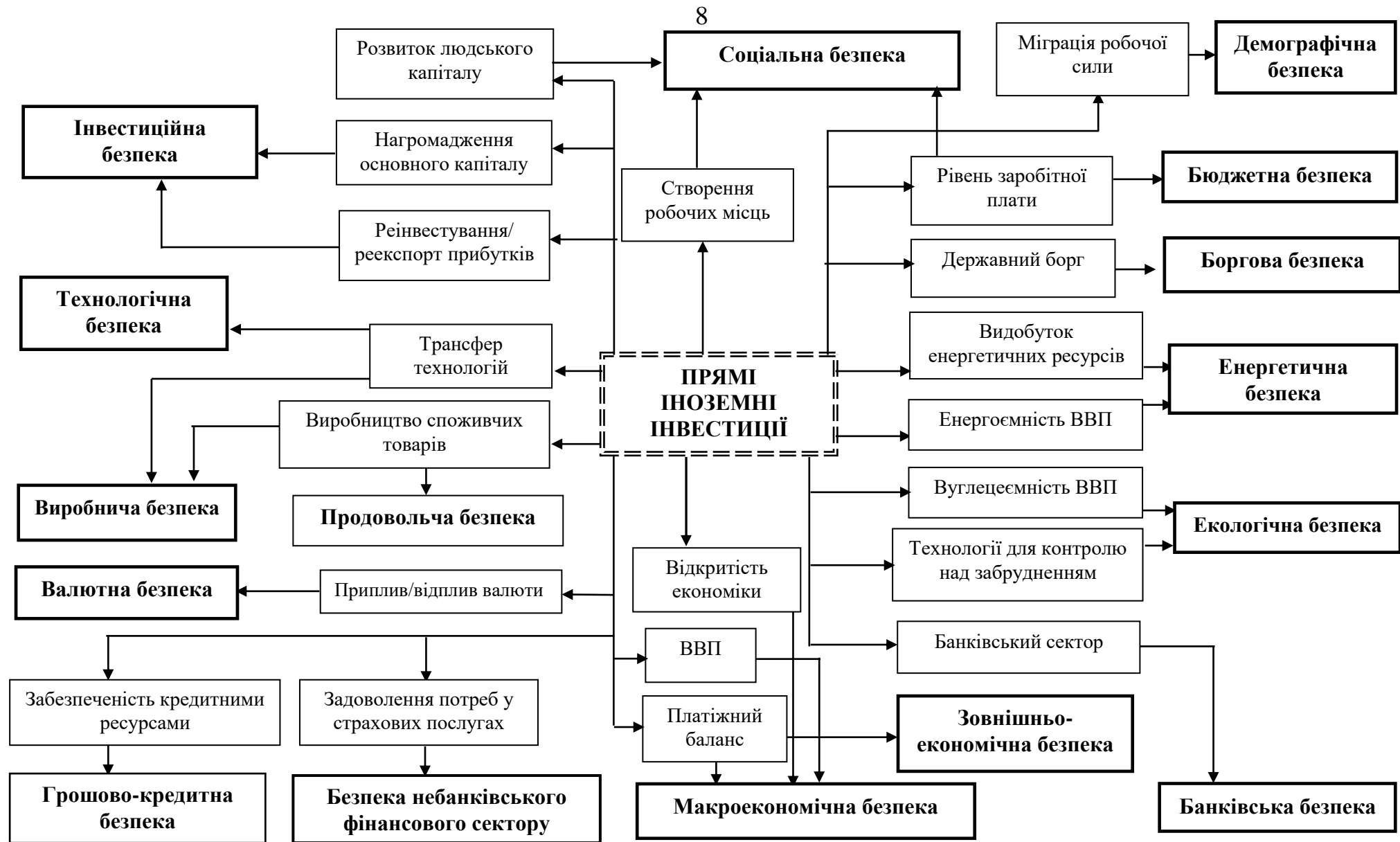

Рис. 1. Структурно-функціональні зв'язки ПІІ та складових економічної безпеки держави*

*Розроблено автором

загроз залежить від ефективності заходів економічної політики, спрямованої на захист НЕІ країни-реципієнта.

У другому розділі *«Оцінка впливу прямих іноземних інвестицій на реалізацію національних економічних інтересів та забезпечення економічної безпеки»* проведено структурно-динамічний аналіз (кількісний та якісний) припливів ПІІ до країн Вишеградської групи (V4) та України з визначенням впливів таких інвестицій на НЕІ, проведено розрахунки запропонованого в системі показників економічної безпеки України індексу ефективності ПІІ з метою подальшого вдосконалення системи регулювання ПІІ з позиції НЕІ.

Аналіз регулювання ПІІ в країнах V4 засвідчив вагомість приватизаційних процесів, успішність яких відзначилася припливом ПІІ. Надалі – розширення інвестиційних зв'язків та поглиблення інвестиційної співпраці, що характеризуються виваженими системними підходами, дозволило станом на 2019 р. накопичити 564,8 млрд дол. ПІІ (1,5 % світових обсягів ПІІ).

З позиції забезпечення економічної безпеки держави припливи ПІІ в країнах V4 демонструють позитивні результати, з-поміж яких: (1) підвищення рівня ВВП; (2) зміна структури виробництва та експорту в бік високотехнологічності; (3) створення додаткових робочих місць; (4) зменшення негативного впливу виробництва на довкілля; (5) скорочення значних зовнішньоторговельних дефіцитів; (6) зростання купівельної спроможності населення; (7) прискорення темпів внутрішніх та зовнішніх торговельних оборотів. Такий результат – підсумок виважених заходів щодо стимулювання ПІІ, інституційної реструктуризації, успішного проведення приватизації, розвитку інвестиційної інфраструктури.

Україна, порівняно з країнами V4, за аналогічний досліджуваний період не продемонструвала достатніх позитивних результатів, хоча спостерігалися намагання запровадження реформ, сприятливих для залучення ПІІ (накопичено 48,8 млрд дол., що становить лише 0,16 % світових обсягів ПІІ), що підтверджується невідповідністю структури інвестицій стратегічним пріоритетам України та формує низку загроз економічній безпеці України:

- ✓ значний ступінь регіональної неоднорідності, що породжує регіональні диспропорції (станом на початок 2020 р. м. Київ акумулювало 54 % накопичених ПІІ, у той час як Тернопільська, Кіровоградська, Чернівецька, Сумська та Рівненська області разом – трохи більше 1 %);
- ✓ низький рівень диверсифікованості надходжень ПІІ за географічним розподілом – понад 55 % усіх надходжень здійснюється з трьох країн;
- ✓ незначну частку ПІІ, залучених до реального сектору економіки (ПІІ переважно надходять в сектори оптової та роздрібної торгівлі, фінансової та страхової діяльності, операцій з нерухомим майном). Такі інвестиції не перешкоджають зростанню технологічної відсталості економіки, послаблюють національну конкурентоспроможність, створюють ризики посилення деформації економічного розвитку та створення загроз зовнішньоекономічній безпеці внаслідок зменшення частки високотехнологічного експорту.

Відзначені негативні тренди у сфері залучення ПІІ в економіку України є результатом неефективної інвестиційної політики, яка не забезпечує стабільне поповнення інвестиційних ресурсів за рахунок ПІІ. Головні проблеми

інституційного характеру такої політики обумовлені: довгими та витратними адміністративними процедурами, слабкою координацією дій органів державного управління, відсутністю стратегічних документів, слабким захистом інвесторів та недостатніми гарантіями їх безпеки, а також відсутністю незалежної, некорумпованої судової системи.

Зазначена проблема, з огляду на швидкі зміни в транскордонному русі капіталу та дуалістичність впливу ПІІ, обумовила необхідність вибору та обґрунтування критеріїв оцінки ефективності ПІІ через запровадження розробленого автором індексу ефективності ПІІ в системі показників економічної безпеки України. Його оцінка протягом періоду 2011-2019 рр. здійснювалася за етапами: формування множини індикаторів; визначення порогових значень індикаторів; розрахунок та нормалізація індикаторів; визначення вагових коефіцієнтів; розрахунок інтегрального показника.

На етапі формування множини індикаторів було виявлено недостатню вичерпність чинного переліку індикаторів для оцінки стану безпеки щодо впливу ПІІ, який визначено Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженими у 2013 р. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. Виходячи з наявних наукових досліджень в Україні та світі, запропоновано доповнити існуючу методику новими показниками (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристичні значення показників індексу ефективності ПІІ України

(для нормалізації показників за другим методом, визначеним Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України)**

Індикатор	Значення					
	Нижня границя н (х) гр	Нижній поріг н (х) пор	Норма нижня н (х) опт	Верхня норма в (х) опт	Верхній поріг в (х) пор	Верхня границя в (х) гр
Відношення чистого приросту ПІІ до ВВП, %	1	4	4,5	5	6	7
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	10	15	20	25	35	60
Частка ПІІ у валовому нагромадженні основного капіталу, %*	12	18	24	30	36	42
Питома вага трьох основних країн-партнерів в загальному обсязі ПІІ, %*	20	30	40	50	60	70
Частка ПІІ у секторі ВДЕ, %*	1	3	4	5	6	7
Відношення чистого приросту високотехнологічних ПІІ до обсягу високотехнологічного експорту, %*	1	3	4	5	6	7
Відношення ПІІ до загального зовнішнього товарообігу, %*	4	6	8	10	12	14

* Показники, якими було запропоновано доповнити існуючі індикатори, що визначені Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

**Складено автором

Запропоновані індикатори описують виявлені співвідношення ПІІ з окремими складовими економічної безпеки України. На заключному етапі оцінки індексу ефективності ПІІ було розраховано його інтегральні показники за останні 9 років. Розрахунок інтегрального показника індексу ефективності ПІІ здійснювався за формулою:

$$I_i = \sum_{j=1}^m a_{ij} z_{ij} \quad (1)$$

де I_i – агрегований показник i -ї сфери економічної безпеки, a_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску j -го показника в інтегральному індексі i -ї сфери економічної безпеки; z_{ij} – нормалізовані значення вхідних показників x_{ij} . Для визначення вагових коефіцієнтів використано модель головних компонент, побудова якої була здійснена за допомогою комп'ютерної програми «*Statistica 12*» у три етапи: розрахунок кореляційної матриці R ; виокремлення головних компонент і розрахунок факторних навантажень; ідентифікація головних компонент.

Індекс дорівнює 1 тоді, коли всі x_{ij} набувають оптимальних (найкращих) значень, і 0 тоді, коли всі показники мають найгірші значення. Результати розрахунку інтегрального показника індексу ефективності ПІІ (рис. 2) свідчать, що протягом аналізованого періоду він не досягав оптимальних значень.

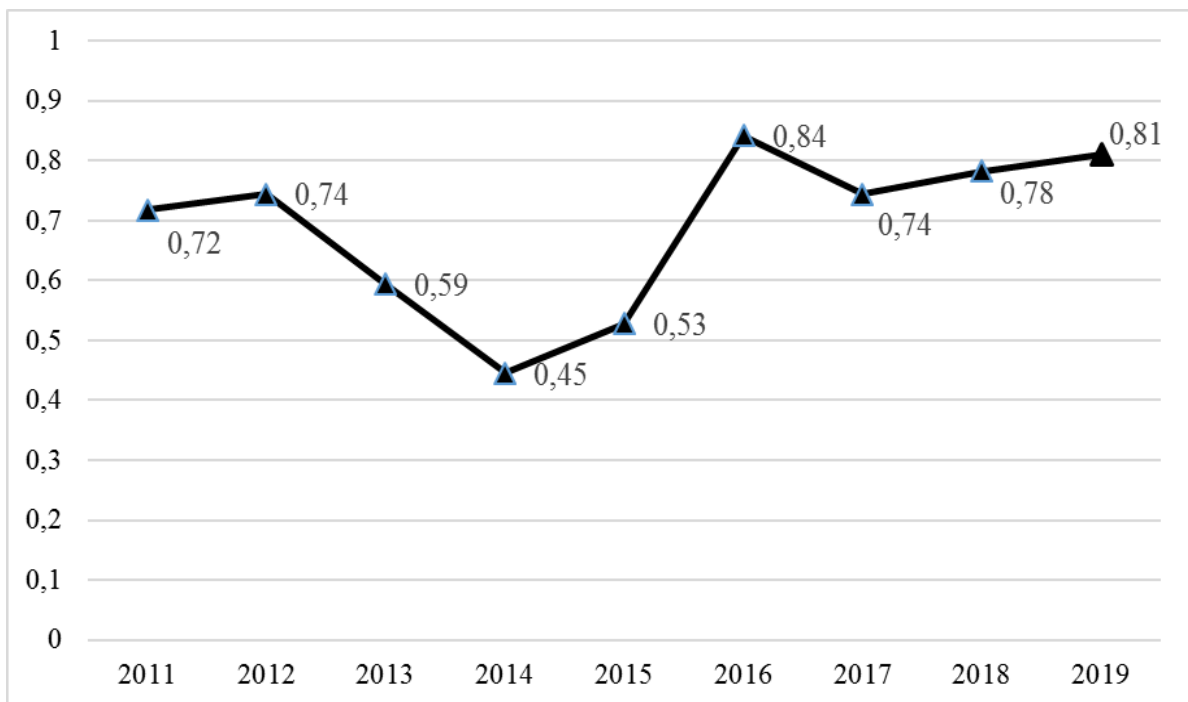

Рис. 2. Динаміка зміни інтегрального показника індексу ефективності ПІІ України*

*Складено автором

Динаміка індексу свідчить про його зростання протягом 2011-2012 рр. (проявилися процеси посткризового відновлення економіки після світової фінансової кризи 2008-2009 рр., які позитивно позначилися на розвитку

інвестиційної сфери, динаміці ПІІ). Роки «гострого» періоду збройного російсько-українського конфлікту, що суттєво погіршив очікування інвесторів стосовно перспектив інвестування та фізичної безпеки активів, супроводжуються різким зниженням індексу. З-поміж інших негативних чинників – несприятливий клімат інвестиційної діяльності, спричинений відсутністю незалежної та некорумпованої судової системи, слабким захистом інвесторів, браком гарантій їх безпеки, затягуванням процесу приватизації, нестабільністю економічної ситуації. Суттєве зниження рівня індексу у цей період відбулося в результаті погіршення таких показників як «відношення чистого приросту ПІІ до ВВП», «відношення чистого приросту високотехнологічних ПІІ до обсягу високотехнологічного експорту» та «відношення ПІІ до загального зовнішнього товарообігу».

Введення індексу ефективності ПІІ дозволило розширити емпіричну базу дослідження змін, які відбуваються в інвестиційному середовищі, та впровадити критерій посилення економічної безпеки в умовах припливу ПІІ в оцінці дієвості системи регулювання ПІІ.

У третьому розділі *«Регулювання прямих іноземних інвестицій в політиці реалізації національних економічних інтересів України»* з урахуванням сучасних світових тенденцій регулювання ПІІ визначено напрями регулювання ПІІ крізь призму реалізації НЕІ (заохочення, сприяння, захист), обґрунтовано механізми залучення ПІІ в Україну з позиції реалізації НЕІ та систему (визначено вектори оптимізації) управління ризиками для інвестора та України в контексті забезпечення економічних інтересів сторін.

Щороку значна кількість країн ухвалюють або переглядають законодавство з позиції національної безпеки, демонструючи дедалі критичніше ставлення до оцінки впливу ПІІ. Широкий спектр секторів економіки став потенційно чутливим до загроз національній безпеці, нові уявлення про ймовірні загрози призвели, поза традиційним сприйняттям, до еволюції інвестиційної політики країн. Міжнародний огляд механізмів регулювання прямого іноземного інвестування в контексті реалізації НЕІ дав можливість констатувати необхідність формування системи регулювання ПІІ з позиції реалізації НЕІ. В основі політики щодо ПІІ мають бути дії держави, спрямовані на розвиток, стимулювання та регулювання інвестиційної діяльності (залучення ПІІ та максимізація їх переваг) з метою забезпечення сталого розвитку економіки за одночасного органічного задоволення економічних інтересів держави та інвесторів (з дотриманням державних гарантій відносно останніх) та захисту держави від загроз, які можуть бути викликані діяльністю інвестора.

З метою забезпечення економічної безпеки в умовах відкритості економіки до ПІІ на основі системного дослідження структури цілісної системи регулювання ПІІ, з визначенням складових (сприяння, заохочення та захист) та окресленням взаємозв'язку між ними запропоновано заходи політики регулювання ПІІ для України (рис. 3).

Задля залучення більшої кількості «якісних» ПІІ запропоновано перейти до конкретних кроків, спрямованих на підтримку напрямів, стадій та процесів залучення ПІІ, що сприятимуть реалізації НЕІ та не нестимуть загроз національній економічній безпеці. Зокрема, визначено механізми сприяння та заохочення ПІІ, які,

відповідно до світової практики, позитивно впливають на інвестиційну динаміку країн-реципієнтів: організаційно-правовий, інституційний, інформаційний, територіально-організаційний, бюджетно-податковий.

Рекомендований до практичного застосування комплексний механізм стимулювання ПІІ спрямований на підвищення інвестиційної активності з урахуванням НЕІ. Його особливість полягає в комплексному застосуванні напрямків прямого та опосередкованого державного впливу, зокрема, прямий вплив здійснюється у спосіб розвитку державно-приватного партнерства, удосконалення законодавчого та інформаційного забезпечення, посилення ролі інститутів, а опосередкований – у спосіб проведення фіскальної політики. Заходи щодо сприяння ПІІ мають переглядатися, зважаючи на зміни конфігурації можливостей влади (законодавчої та виконавчої) на різних рівнях, триваючий російсько-український конфлікт, а також зміни обставин в міжнародному політичному та економічному просторі.

Огляд теоретичних та емпіричних досліджень здійснення інвестиційної діяльності засвідчив, що для іноземних інвесторів така діяльність може супроводжуватися невизначеностями (через недостатність стимулів або «відштовхуючі» фактори), а для приймаючої країни – може породити ризики. З метою визначення шляхів мінімізації ризиків, пов'язаних з припливом та функціонуванням ПІІ в Україні, створено карту ризиків, які перешкоджають реалізації НЕІ та інтересам інвесторів (зображує головні групи ризиків сторін, ймовірність їх настання та ступінь їх небезпеки). Питання оцінювання системи ризиків та визначення шляхів їх мінімізації стало предметом експертного опитування (в опитуванні взяли участь 109 експертів). За результатами проведеного експертного опитування встановлено, що політична нестабільність, часті зміни у владних структурах, слабкість судової системи, низька ефективність адміністративної системи управління, корумпованість та забюрократизованість є найбільш ймовірними ризиками ускладнення ефективного функціонування ПІІ. Крім того, експерти оцінили як високу ймовірність порушення їх майнових прав з боку органів державної влади без належної компенсації збитків, внаслідок чого інвестор втрачає довіру до України, що знижує конкурентні позиції країни на світовому ринку залучення капітальних активів. Для України ж від діяльності іноземного інвестора найбільш ймовірним та з високим ступенем небезпеки є ризик відпливу інтелектуально-трудова ресурсів (табл. 2).

З-поміж широкого спектру інструментів управління ризиками (за результатами проведеного експертного опитування) для інвестора найбільш прийнятними визнано страхування, налагодження діалогу з владними структурами, проведення технологічної модернізації та застосування міжнародної та міжрегіональної кооперації. Українська держава може убезпечитися від негативних наслідків діяльності іноземних інвесторів у спосіб створення сприятливих умов ведення інвестиційної та підприємницької діяльності, регулювання діяльності інвесторів засобами економічної політики та запровадження адміністративних обмежень.

Оцінка ймовірності прояву ризику та ступеня його небезпеки, % опитаних експертів*

№		Ймовірність настання ризику				Ступінь небезпеки ризику			
		Низький (0-30 %)	Середній (30-60 %)	Високий (60-100 %)	Важко відповісти	Низький (0-30 %)	Середній (30-60 %)	Високий (60-100 %)	Важко відповісти
Ризики для інвестора									
<i>а) ризики неекономічного походження</i>									
1	Ризик політичної нестабільності	10,0	37,3	50,9	1,8	10,0	36,4	51,8	1,8
2	Ризик порушення майнових прав	42,7	33,6	21,8	1,8	19,1	30,9	48,2	1,8
3	Ризик правової нестабільності	30,0	37,3	30,9	1,8	20,9	45,5	31,8	1,8
4	Ризик обмеження здійснення фінансових операцій в Україні	43,6	41,8	12,7	1,8	23,6	43,6	30,9	1,8
5	Ризик соціальної нестабільності	42,7	38,2	17,3	1,8	27,3	39,1	31,8	1,8
6	Ризик природних катастроф та катаклізмів	75,5	14,5	4,5	5,5	41,8	37,3	15,5	5,5
<i>б) ризики економічного походження</i>									
7	Ризик вичерпання кваліфікованих трудових ресурсів	31,8	36,4	30,0	1,8	23,6	38,2	36,4	1,8
8	Ризик вичерпання енергетичних ресурсів	60,0	34,5	3,6	1,8	42,7	35,5	20,0	1,8
9	Ризик вичерпання сировинних ресурсів	64,5	25,5	8,2	1,8	46,4	36,4	15,5	1,8
Ризики для України									
10	Ризик впливу інтелектуально-трудова ресурсів	21,8	35,5	41,8	0,9	13,6	35,5	50,0	0,9
11	Екологічний ризик	24,5	43,6	30,9	0,9	20,0	35,5	43,6	0,9
12	Ризик технологічної прив'язки до іноземних компаній	29,1	52,7	17,3	0,9	36,4	47,3	15,5	0,9
13	Ризик регіональних диспропорцій	30,0	50,9	18,2	0,9	41,8	44,5	12,7	0,9
14	Ризику впливу капіталу	25,5	50,0	23,6	0,9	19,1	46,4	33,6	0,9
15	Ризик надмірної залежності галузей української економіки від іноземного капіталу	39,1	47,3	12,7	0,9	41,8	43,6	13,6	0,9
16	Ризик монополізації ринків	35,5	46,4	17,3	0,9	30,9	39,1	29,1	0,9
17	Ризик нерационального використання природних ресурсів	23,6	44,5	30,9	0,9	23,6	45,5	30,0	0,9

*Складено автором

ВИСНОВКИ

Результати, отримані в процесі дисертаційного дослідження, вирішують важливе наукове завдання, що полягає в теоретичному осмисленні впливу ПІІ на НЕІ, розробці науково-методичних та практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки України шляхом вироблення системи спонукальних, заохочувальних та захисних заходів щодо ПІІ. Отримані теоретичні, науково-методичні та практичні результати дали можливість сформулювати наступні висновки:

1. Узагальнення теоретичних засад дослідження ПІІ засвідчило їх вирішальне значення у якості засобу вбудовування національної економіки у світове господарство. Разом з тим, доведено, що жодна теорія ПІІ не може повною мірою охарактеризувати цей феномен, оскільки сам процес транскордонного переміщення капіталів характеризується багатогранністю та діалектичністю. Феномен прямого іноземного інвестування в умовах швидких змін, що відбуваються у світовій економіці, – глобалізації, інтернаціоналізації, цифровізації – розкривається новими оригінальними дослідженнями, що здійснюються у спосіб системного міждисциплінарного аналізу.
2. Активізація міжкраїнових потоків капіталів актуалізувала наукову проблему виявлення їх впливу на реалізацію НЕІ країни-реципієнта. Доведено, що ПІІ є невід'ємною частиною відтворювальних процесів та характеризуються такими перевагами: (1) на відміну від іноземних позик та кредитів, не стають тягарем зовнішнього боргу, а слугують додатковим джерелом нагромадження капіталу; (2) збільшують виробничі потужності; (3) є джерелом нових технологій та передових методів управління та маркетингу; (4) створюють додаткові робочі місця та збільшують реальні доходи працівників; (5) примножують бюджетні надходження; (6) забезпечують ефективну інтеграцію національної економіки у світове господарство у спосіб забезпечення товарами критичного імпорту та розширення експортного потенціалу тощо. Разом з тим, внаслідок реалізації цілей – забезпечення максимальної прибутковості використання активів, здобуття нових ринків для збуту продукції, отримання доступу до дешевих ресурсів (людських і природних), досягнення великих обсягів виробництва тощо – діяльність іноземних інвесторів може спричинити негативні ефекти. Наприклад, витіснення місцевих компаній (виробників та постачальників), підвищення імпоротної залежності від технологічних розробок, репатріація прибутків, збільшення нерівності в розмірах заробітної плати, загроза екологічній безпеці через розміщення екологічно небезпечних, шкідливих та енергоємних виробництв та інше.
3. З використанням запропонованого підходу контурного аналізу обрисув взаємозв'язків ПІІ з системоутворючими складовими економічної безпеки держави визначено місце та роль ПІІ у системі економічної безпеки держави. Зокрема, доведено дуальність зв'язку між ПІІ та складовими економічної безпеки, що розкривається як можливостями для зміцнення економічної безпеки через позитивні ефекти ПІІ, так і негативним впливом ПІІ через ослаблені регулюючі функції держави, що може виявлятися у монополізації окремих галузей економіки, деструктивному впливі на регіональний розвиток та структуру ринку праці, а також ставити під загрозу суверенне право держави

проводити незалежну економічну політику. Деталізований аналіз дуальності ПІІ в системі економічної безпеки дав можливість детально сформулювати необхідні кроки щодо зниження ймовірності настання ризиків відповідно до НЕІ.

4. На основі огляду міжнародного досвіду регулювання ПІІ з метою захисту та реалізації НЕІ виявлено, що практичні надбання в цій сфері представлено спектром заходів від ліберально-демократичних до обмежувально-протекціоністських, що залежить від факторів зовнішнього та внутрішнього середовища країни-реципієнта. Напрацьовано великий арсенал механізмів та методів сприяння та заохочення ПІІ (податкові та бюджетні стимули). Формуються підходи до убезпечення економік від ризиків, які можуть виникнути внаслідок діяльності іноземного інвестора, що варіюють від формальних обмежень до складних процедур попередньої перевірки інвестиційного проекту (*investment screening purpose*) в «критичній» інфраструктурі/стратегічних галузях. Серед найбільш вживаних інструментів регулювання надходження ПІІ з позиції захисту НЕІ: (1) повна або часткова заборона на залучення іноземних інвестицій в окремі «чутливі» сектори; (2) перевірка інвестицій у технології, які мають високу економічну цінність; (3) перегляд частки ПІІ (*foreign investment review*) в окремих секторах.
5. Аналіз прямого іноземного інвестування в Україну довів, що його кількісні та якісні параметри не відповідають стратегічним цілям розвитку України та ведуть до втрати можливостей розкриття потенціалу національної економіки та регіонів, впливають на зниження рівня економічної безпеки держави. ПІІ в Україні характеризуються галузевою, географічною та регіональною розбалансованістю. Невідповідність ПІІ потребам модернізації економіки, розвитку високотехнологічних галузей, а також висока частка ПІІ з офшорних юрисдикцій (що спрямовуються переважно до фінансового сектору) посилює загрозу закріплення сировинної спеціалізації української економіки на світовому ринку. З метою забезпечення економічної безпеки завданням має стати залучення ПІІ, що базуються на сучасних технологіях, походять з країн – світових технологічних лідерів та спрямовуються у імпортозаміщуючі та експортоорієнтовані виробництва повного циклу.
6. Аналіз Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України виявив відсутність необхідних індикаторів у частині прямого іноземного інвестування, що перешкоджає здійсненню комплексної оцінки ефективності ПІІ в системі економічної безпеки. Запропоновано визначити додатковий перелік індикаторів, який було виокремлено в індекс ефективності ПІІ в системі індикаторів економічної безпеки. Застосування цього переліку дозволило обґрунтувати ймовірність настання небезпеки для розвитку національної економіки від недостатнього обсягу та деформованої структури надходження ПІІ в економіку України. З'ясовано перевищення оптимального значення показником частки ПІІ з трьох основних країн-інвесторів, що становить загрозу економічній безпеці.
7. Застосування системно-структурного аналізу дало змогу обґрунтувати пріоритети регулювання прямого іноземного інвестування з метою реалізації

НЕІ за базовими напрямками: сприяння, заохочення та захист. За напрямком сприяння передбачається удосконалення умов залучення іноземних інвесторів: створення ефективного та потужного інституційного та правового забезпечення, подальша ліквідація формальних обмежень та усунення адміністративних бар'єрів, посилення системи гарантій, що покликана компенсувати наслідки несприятливого інвестиційного клімату тощо. За напрямком заохочення – запровадження інструментів фіскального стимулювання, які не суперечитимуть НЕІ. За напрямком захисту об'єктів критичної інфраструктури та стратегічних об'єктів запропоновано запровадити заходи адміністративно-правового регулювання перевірки ПІІ, в основі яких: забезпечення економічної безпеки, перевірка сумлінності іноземних інвесторів, контроль за дотриманням інвестиційних зобов'язань, удосконалення антимонопольної політики. Визначено, що регулювання ПІІ має базуватися на партнерських відносинах держави та іноземних інвесторів та бути гнучким, що дозволить своєчасно та ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні зміни.

8. З урахуванням світової господарської практики інтенсифікації пошуку нових напрямків збільшення припливів ПІІ та на основі системного аналізу визначено конкретні заходи щодо сприяння та заохочення ПІІ в Україну, що не суперечитимуть НЕІ, покращать загальний інвестиційний імідж країни та сформовані на основі системи механізмів: організаційно-правового, інституційного, інформаційного, територіально-організаційного та бюджетно-податкового. Практичне застосування визначених заходів та дотримання їх належної реалізації сприятиме удосконаленню державної політики регулювання ПІІ в системі забезпечення економічної безпеки.
9. Забезпечення економічної безпеки держави вимагає проведення оцінки ризиків, розробки методів їх попередження та нівелювання. За результатами проведеного експертного опитування (на основі розробленої автором методики експертного опитування з проблеми, що є предметом дослідження) визначено низку ризиків (ступінь ймовірності їх настання та ступінь небезпеки) як для іноземного інвестора (економічного та неекономічного характеру), так і для України, що виникають в процесі функціонування ПІІ. З метою попередження та нейтралізації ризиків для України сформовано та науково обґрунтовано практичні рекомендації щодо вдосконалення інструментарію управління ризиками, які спрямовані на запобігання та подолання наслідків деструктивного впливу ПІІ на економіку України. Зокрема, йдеться про створення сприятливих умов для ведення інвестиційної та підприємницької діяльності, регулювання діяльності інвесторів засобами економічної політики, запровадження адміністративних обмежень. З метою зниження ризиків для іноземного інвестора, що виникають внаслідок недосконалості регулювання процесу прямого іноземного інвестування в Україні серед найбільш прийнятних заходів – страхування ризиків, налагодження діалогу між іноземним інвестором та владою, проведення технологічної модернізації, застосування міжнародної та міжрегіональної кооперації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У закордонних наукових фахових виданнях:

1. Markevych K. L. FDI Impact on Ecological Footprint: Security Context. *European Science: Scientific Journal*. 2020. №1. P. 29-38 (0,85 д.а).

У наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз:

2. Маркевич К. Л. Механізми стимулювання надходження ПІІ у контексті національних інтересів України. *Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів*. Переяслав-Хмельницький, 2015. №26/1. С. 144-150. (0,98 д.а.).
3. Маркевич К. Л. Позиціонування прямих іноземних інвестицій в системі економічної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право: науковий журнал*. К., 2014. №3. С. 91-104. (0,9 д.а.).
4. Юрчишин В. В., Маркевич К. Л. Складові інвестиційного розширення в кранах Вишеградської групи: виклики для України. *Міжнародна економічна політика: науковий журнал*. К., 2015. № 2 (23). С. 126-148. (1,2 д.а., дисертанту належить 0,51 д.а., особистий внесок автора – аналіз складових активізації прямого іноземного інвестування в країнах Вишеградської групи).
5. Юрчишин В. В., Маркевич К. Л. Пріоритет інвестиційної привабливості в політиці стійкого економічного зростання Великої Британії. *Міжнародна економічна політика: науковий журнал*. К., 2014. №2 (21). С. 52-76. (0,8 д.а., дисертанту належить 0,4 д.а., особистий внесок автора – пропозиції щодо заходів сприяння залучення ПІІ).

У наукових фахових виданнях України:

6. Маркевич К. Л. Регулювання ПІІ в контексті національної безпеки: міжнародний досвід та висновки для України. *Теоретичні і прикладні питання економіки: збірник наукових праць*. К., 2020. №1 (40), С. 141-153. (0,87 д.а.).
7. Маркевич К. Л. Поточний стан та перспективи прямого іноземного інвестування в економіку України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка: збірник наукових праць*. Мукачево, 2015. №2(4). С. 244-255. (0,73 д.а.).
8. Маркевич К. Л. Вплив інтеграційних процесів на надходження прямих іноземних інвестицій: міжнародний досвід та висновки для України. *Теоретичні і прикладні питання економіки: збірник наукових праць*. К., 2015. №1 (30). С. 453-463. (0,7 д.а.).
9. Маркевич К. Л. Реалізація національних економічних інтересів України крізь призму залучення прямих іноземних інвестицій. *Економіка та держава: міжнародний науково-практичний журнал*. К., 2014. №10. С. 85-89. (0,5 д.а.).
10. Павлюк А. П., Маркевич К. Л. Закордонний досвід стимулювання розвитку індустриальних парків: висновки для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць*. К.: КНУ ім. Т. Шевченка. ІМВ, 2014. Вип. 122. Ч 1. С. 138-147. (0,8 д.а., дисертанту належить 0,39

д.а., особистий внесок автора – пропозиції до формування механізмів стимулювання надходження ПІІ).

У матеріалах апробаційного характеру:

11. Markevych K. Sustainable Factors in the Investment Strategies. *Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології*: матеріали XXI всеукр. щоріч. студент. наук.-практ. конф. за міжнарод. участю (м. Одеса, 23 квітня 2020 р.). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 22-23. (0,14 д.а). Заочна участь.
12. Маркевич К. Л. Національні економічні інтереси: пошук шляхів компромісу між приймаючою стороною та ТНК. *Стратегія реалізації конкурентної політики України в контексті євроінтеграційних викликів*: матеріали міжнар. науково-практ. конф. (м. Київ, 27 квітня 2017 р.). Київ: КНУБА, 2017. С. 60-62. (0,2 д.а). Заочна участь.
13. Маркевич К. Л. Чи впливає зниження рівня оподаткування на надходження ПІІ. *Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах*: матеріали міжнар. науково-практ. конф. (м. Ужгород-Мукачєво, 24-25 квітня 2015 р.). Ужгород-Мукачєво: вид-тво «Карпатська вежа», 2015. С. 172-173. (0,13 д.а.). Заочна участь.
14. Маркевич К. Л. ПІІ та приватизація: безпековий вимір. *Шевченківська весна 2015: Економіка*: матеріали XIII міжнар. науково-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 1-3 квітня 2015) відп. ред. проф. В.Д. Базилевич. К., [б.в.], 2015. С. 131. (0,18 д.а.). Очна участь.
15. Маркевич К. Л. Питання імплементації європейських стандартів руху прямих іноземних інвестицій в Україні. *Конкурентоспроможність національної економіки*: матеріали XV міжнар. науково-практ. конф. (м. Київ, 26-27 березня 2015 р.) К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. С. 325-330. (0,2 д.а.). Заочна участь.
16. Маркевич К. Особливості ПІІ в системі фінансової безпеки держави. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації*: матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. мол. вчених (м. Тернопіль, 24-25 березня 2015 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2015. С. 173-175. (0,12 д.а.). Заочна участь.
17. Маркевич К. Л. Приватизація, як ефективний спосіб залучення прямих іноземних інвестицій у системі національних економічних інтересів України. *Глобальна економічна динаміка як фактор напруги соціально-політичних процесів: цикли, криза і конфлікти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Афіни, 23-30 жовтня 2014 р.). Афіни: Євро-Середземноморська Академія мистецтв і наук. 243-247. (0,2 д.а.). Заочна участь.
18. Маркевич К. Л. Про оцінювання зв'язку прямих іноземних інвестицій та складових економічної безпеки. *Зовнішньоекономічна політика України в умовах інтеграційних процесів*: матеріали XVII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 травня 2014 р.). Київ: УДУФМТ, 2014. С. 356-359. (0,13, д.а.). Очна участь.
19. Маркевич К. Л. Вплив ПІІ на макроекономічну складову економічної безпеки. *Шляхи розбудови економіки України в контексті підвищення її*

конкурентоспроможності: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м Київ, 3 квітня 2014 р.). Київ: УДУФМТ, 2014. С. 36-39. (0,13 д.а.). Очна участь.

- У матеріалах, які додатково відображають наукові результати дисертації:**
20. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. *Аналітична доповідь*. Центр Разумкова. К.: Заповіт, 2019. 316 с. (0,9 д.а.).
 21. Маркевич К. Чому Кіпр більший за Німеччину. *Рейтинг. Бізнес офіційно в цифрах*. 2018. №5-6, С. 48-52 (0,29 д.а.).
 22. Yurchyshyn V., Markevych K. Ukraine: always in between. *Monthly Report*. The Vienna Institute. 2013. Issue 7. pp. 19-26. (0,8 д.а., дисертанту належить 0,4 д.а., особистий внесок автора – аналіз результатів прямого іноземного інвестування в Україну).

АНОТАЦІЯ

Маркевич К. Л. Реалізація національних економічних інтересів України у залученні прямих іноземних інвестицій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (051 – Економіка). – Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено теоретико-методичному вирішенню наукового завдання обґрунтування впливу залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на реалізацію національних економічних інтересів (НЕІ) та розробці науково-практичних рекомендацій щодо регулювання ПІІ в контексті реалізації НЕІ.

У дисертації змістовно наповнено понятійно-категорійний базис дослідження прямого іноземного інвестування з позиції безпекоорієнтовного підходу. Визначено структуру впливів ПІІ на складові НЕІ країни-реципієнта. Удосконалено методичні підходи до (1) оцінювання впливу ПІІ на економічну безпеку держави через канали взаємозв'язку ПІІ зі складовими економічної безпеки держави та (2) оцінювання ефективності ПІІ в системі показників економічної безпеки. Обґрунтовано пріоритети регулювання ПІІ з позиції реалізації НЕІ. Системно представлено ризики для інвестора та держави, а також заходи з управління ризиками у контексті забезпечення економічних інтересів сторін.

Ключові слова: національні економічні інтереси, економічна безпека держави, прямі іноземні інвестиції, ризики, загрози, політика щодо ПІІ.

АННОТАЦИЯ

Маркевич К. Л. Реализация национальных экономических интересов Украины в привлечении прямых иностранных инвестиций. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 21.04.01 – экономическая безопасность государства (051 – Экономика). – Национальный институт стратегических исследований, Киев, 2021.

Диссертация посвящена теоретико-методическому решению научной задачи обоснования влияния привлечения прямых иностранных инвестиций (ПИИ) на

реализацию национальных экономических интересов (НЭИ) и разработке научно-практических рекомендаций по регулированию ПИИ в контексте реализации НЭИ.

В диссертации содержательно наполнен понятийно-категориальный базис исследования прямого иностранного инвестирования с позиции ориентированного на безопасность подхода. Определена структура воздействий ПИИ на составляющие НЭИ страны-реципиента. Усовершенствованы методические подходы к (1) оценке влияния ПИИ на экономическую безопасность государства через каналы взаимосвязи ПИИ с составляющими экономической безопасности и (2) оценке эффективности ПИИ в системе показателей экономической безопасности. Обоснованы приоритеты регулирования ПИИ с позиции реализации НЭИ. Системно представлены риски для инвестора и государства, а также меры управления рисками в контексте обеспечения экономических интересов сторон.

Ключевые слова: национальные экономические интересы, экономическая безопасность государства, прямые иностранные инвестиции, риски, угрозы, политика ПИИ

ABSTRACT

Markevych K. L. Realization of national economic interests of Ukraine in the attraction of foreign direct investment. – Manuscript.

A thesis for scholarly degree of candidate of economics: 21.04.01 – Economic Security of the State (051 – Economics). – National Institute for Strategic Studies, Kyiv, 2021.

The dissertation deals with the theoretical and methodological solution of the scientific task regarding foreign direct investment (FDI) influences on the national economic interests (NEI) realization and development of practical recommendations FDI regulation in the context of NEI realization.

A thesis contains a meaningful concept and categorical basis for the FDI research in terms of the security-oriented approach as a theoretical basis for improving the FDI regulation system in the context of NEI implementation. The FDI influence structure of the recipient country NEI's components (industrial, technological, financial, social, ecological and foreign economic) has been determined by identifying potential benefits and possible risks. From the point of view of a security-oriented approach, this gave an opportunity to offer some tools of FDI institutional and legal regulation, which are aimed at strengthening the FDI's positive impact and overcoming/minimizing the negative externalities caused by foreign investors in Ukraine. A methodological approach regarding the assessment of the FDI impacts on the economic security through the application of contour analysis have been formalized – the channels of the interconnection of FDI with the system-forming components of economic security (macroeconomic, industrial, energy, foreign economic, technological, ecological, investment, food, social, financial, demographic) have been formed.

The foreign experience of FDI regulation from the point of NEI protection view has been researched. Especially, the experience of FDI regulation in the context of NEI's implementation by Visegrad Group countries has been analyzed in detail, namely: forms and instruments of promotion and facilitation in terms of attracting and effectively directing FDI, as well as directions (tools) of NEI protection from foreign investors'

negative activities. A comprehensive analysis – quantitative and qualitative – of foreign direct investment in Ukraine was held: (1) the periods of FDI inflows, their main trends, FDI regulation features have been considered; (2) the factors and conditions of influence on the investment process in Ukraine have been determined; (3) the essential characteristics of foreign direct investment have been revealed through consideration of the dynamics and structure of FDI inflows by regional, sectoral and geographical distribution. The methodological approach to assessing the effectiveness of FDI in the system of economic security indicators has been improved, which has been characterized by the use of a number of indicators (determination of threshold and optimal values of indicators, their weights) and the appropriate methodology for calculating the integrated index.

The priorities of the FDI functioning regulation have been substantiated and scientific and practical recommendations were formed, that characterized by comprehensive presentation in the general dimension and individual mechanisms and tools that (1) encourage (in the manner prescribed by law, providing investment incentives), (2) stimulate (in the way of simplifying the entry of foreign investors into the Ukrainian market and conducting business, removing burdensome legal barriers, unimpeded receipt of the necessary information to start investing, etc.) and (3) protect (in the way of controlling FDI flows and eliminating opportunities for abuse by foreign investors). The priorities of FDI regulation presented through a set of basic mechanisms – organizational and legal, institutional, informational, territorial and organizational, fiscal – and tools for FDI stimulation from the standpoint of Ukraine`s NEI implementation have been substantiated. According to the expert survey, the list of risks for the investor (economic and non-economic nature) and economy related to the investment activities implementation (provided the activities of foreign direct investors) accompanied by a holistic view on the following grounds: a source of the risk occurrence, the probability of risk, the degree of its danger. Based on expert survey, a risk management system for Ukraine and investors in the context of ensuring the economic interests of the parties has been formed.

Keywords: national economic interests, the economic security of the state, foreign direct investments, risks, threats, FDI policy.